

סמכותן של המגילות המקראיות הקדומות

עמנואל טוב

א. הרקע

המגילות המקראיות הקדומות שנמצאו במדבר יהודה נבדלות רבות אחת מחברתה, כפי שגם הטקסטים האחרים, הידועים ממקורות מאוחרים יותר נבדלים ביניהם: נוסח המסורה (נה"מ), החומש השומרוני (שומ') ותרגום השבעים (תה"ש). חוקרי הנוסח משווים בין המקורות הללו ובה בעת הם משפרים את ידיעותינו על נוסח המקרא בימי קדם. ריבוי זה של מקורות עתיקים כמעט מחייב אותנו לברר אם כל המקורות הללו היו סמכותיים בשעתו, ואם כן, לאילו קבוצות. בירור זה נוגע לפעמים להערכת גרסאות מסוימות, ומכל מקום הוא מסייע בידינו לעמוד על מעמדם של הטקסטים הקדומים מבחינה חברתית והיסטורית.

מחקר זה מתמקד במעמדם הסמכותי של מגילות עתיקות ומקורות נוספים. אם נצא מתוך הנחה שהמגילות נבדלו ביניהן, האם מותר להניח שבכל זאת כולן היו סמכותיות? שמה הן היו סמכותיות ברמות שונות? נשאלת גם השאלה לאילו קהלים או קבוצות מגילות אלה היו בעלות סמכות. כמו כן, האם מגילות מסוימות קיבלו מעמד סמכותי עוד טרם הייתה האסופה כולה מקובלת בעיני הבריות? כשאנו מבררים שאלות אלה, ברי לנו שאי-אפשר להגדיר בדיוק את עצם סמכות הנוסח לאותיותיו, שכן שאלה זאת כרוכה בהתקדשות תוכנם של ספרי המקרא.

קבוצות דתיות שונות העניקו סמכות לאסופות שונות של כתבי הקודש כשהסמכות והקבוצה מעניקת הסמכות קשורות קשר הדוק: ללא קבוצה שתעניק את הסמכות אי-אפשר לדבר על סמכות. סביר להניח שהענקת הסמכות הייתה מכוונת לנצח, אך ההיסטוריה לימדה אותנו שמעמדם של טקסטים השתנה במרוצת הזמן.

ב. סמכותם של ספרי המקרא בעולם העתיק

כשדנים בתקופה שקדמה למאה א' לפסה"ג, קשה להגדיר את המושג סמכות, שכן אסופת ספרי המקרא הייתה עדיין בהתהוותה. תחילה ספרי המקרא הבודדים הוכרו כסמכותיים בכלל ולאחר מכן סמכות זאת הועברה למגילות וכתבי-יד בודדים.

ראשית נתקבלה התורה כדברי אלהים חיים לכל הדורות הבאים, כפי שאפשר ללמוד מספרי המקרא המאוחרים. כך ספר ויקרא השרה על הנביא יחזקאל והנביא ירמיהו הושפע מספר דברים. אחרי התורה נתקבלו בהדרגה כל יתר הספרים. כמו כן ספרי שמואל ומלכים שימשו מקורות למחבר דברי הימים, שביסס עליהם את ספרו. נראה שעוד לפני זמנם של עדי הנוסח הקדומים ביותר מקומראן (אמצע מאה ג')

לפסה"נ), היו בנמצא מגילות סמכותיות של המקרא שנבדלו ביניהן בפרטים רבים. הנחה זאת מחויבת המציאות, שכן התורה תורגמה ליוונית כנראה בערך בשנת 285 לפסה"נ ממגילה שהייתה שונה מנה"מ. מלבד הנחה זאת אין לנו עדויות לריבוי טקסטים לפני שנת 250 לפסה"נ.

ג. סוגים שונים של מגילות מקראיות בישראל הקדומה

את דיונונו במגילות המקרא שקדמו למאה א' לסה"נ נגביל למידע מוצק המצוי במגילות מדבר יהודה. דיון זה מתמקד בשאלה אם כל המגילות שנמצאו שם היו סמכותיות באותה מידה. אין תשובה ברורה לשאלה זאת, שכן החוקרים אינם מסכימים בדבר זהותן המקראית של לא-מעט מגילות.

מעמדן הסמכותי של המגילות התבטא באפשרות ללמוד ממגילות אלה, לצטט מתוכן, לקרוא מהן באספות קודש ולהסתמך עליהן בניהול חיי הדת היוס-יומיים, במיוחד בענייני הלכה. אני מבחין בין מגילות אלה לבין מגילות דמויות-מקרא שלא היו סמכותיות כספרות קודש, דהיינו מגילות שכללו רק חלקי ספרים וכאלה ששימשו לצורכי תפילה. ברם, הבחנה זאת אינה מקובלת על הכול, שכן בעיני חוקרים שונים גם מגילות אלה נחשבו בשעתו ספרות קודש, ומכאן שהדיון מורכב. לדעתי יש להבחין בין שלושה סוגי מגילות:

א. **מגילות מקראיות סמכותיות.** בקטעי המגילות שנמצאו בקומראן כלולות 210–212 מגילות מקוטעות של ספרי המקרא שנתגלו באחת עשרה מערות.¹ רוב הקטעים קטנים והגדולים שבהם מכילים לא יותר מעשירית של ספר, בעוד מגילת ישעיה השלמה (מגילת יש"א ממערה 1) כוללת את כל הספר. בין מגילות אלה נמצאות גם שתי הקבוצות הנמנות להלן, שלדעתי אין להחשיבן כמגילות מקראיות, ולפיכך יש לצמצם את מספרן הכולל של המגילות המקראיות מקומראן ב־40 בקירוב.

ב. **מגילות מצומצמות-היקף.** קבוצה קטנה של מגילות מכילות רק חלקי ספרים מקראיים ששימשו כנראה לצרכים אישיים:² 4QExod^d המכילה את שמות יג 15–16 ו-טו 1 (ולא את שמות יג 17–22 ופרק יד);^a 4QCant^a החסרה את שיר השירים ד 7–11;^b 4QCant^b החסרה את שיר השירים ג 6–8, ד 4–7.³

1. בדבר פרטים ראה ספרי TCHB-3.

2. ראה טוב, טקסטים מקוצרים; L. Doering, "Excerpted Texts in Second Temple Judaism: A Survey of the Evidence", in R. M. Piccione and M. Perkams (eds.), *Selecta colligere II: Beiträge zur Technik des Sammelns und Kompilierens griechischer Texte von der Antike bis zum Humanismus*, Alessandria 2005, pp. 1–38. ראה גם את מחקרו של וייס על היבטים טכניים של עותקים פרטיים: M. O. Wise, *Thunder in Gemini: And Other Essays on the History, Language and Literature of the Second Temple Palestine* (JSPSup 15), Sheffield 1994, pp. 125–137.

3. אם יש אמת ברעה זאת, הרי אין לקבל את הערת ה-BHQ שפסוקים וקטעים מקראיים נעדרו מנוסח המקרא במגילות אלה.

ג. מגילות ליטורגיות (או אישיות). נראה שהקורפוס הקומראני מחזיק מגילות ליטורגיות אחדות של התורה וספר תהלים. הנחה זאת מקובלת יותר לגבי התורה מאשר ספר תהלים, שכן בתורה אפשר להבחין ביתר קלות בניגוד בין מגילות מקראיות למגילות ליטורגיות, ואילו בין מגילות מזמורים ליטורגיות למגילות המכילות את ספר תהלים המקראי אין ניגוד כזה, שכן אין הוכחה ברורה שאלה האחרונות אכן נמצאו בקומראן. במילים אחרות, אנשי היחד החזיקו בספר תהלים המקראי,⁴ אך לא ברור אם זה שיקף את נה"מ בדומה למגילות תהלים ממצדה. משום שהנחת השימוש הליטורגי אינה ודאית, אפשר להניח גם שמגילות אלה הוכנו לשם שימוש אישי. המגילות הליטורגיות של התורה מכילות בעיקר פרשיות הכלולות גם בתפילין ובמזוזות שנמצאו בקומראן,⁵ וכן את דברים ח,⁶ ומכאן ההנחה שהן ליטורגיות.⁷ הנחה זאת נתמכת על-ידי מידותיהן הקטנות של מגילות אחדות,⁸ ומכאן ההנחה שהמגילות לא יכלו להכיל את הספרים בשלמותם. מגילות אלה כנראה נועדו לקריאה או לתפילה ביחידות או בציבור:

4QDeut^j: קטעים מתוך דברים ה, ח, י, יא, לב ושמות יב, יג

4QDeut^{kl}: קטעים מתוך דברים ה, יא, לב

4QDeutⁿ: דברים ח, ה, בסדר זה

4QDeut^g: דברים לב⁹

4. מחברי הפרטים ראו במגילות המקראיות של ספרי נביאים ותהלים כתבים סמכותיים (ראה להלן, עמ' 7). כמו כן, חיבורים כיתתיים שונים מצטטים מתוך ספר תהלים (ראה פלינט, מגילות תהלים). החיבור 4QCatena A (4Q177) 12–13 I 2 מקדים את המובאה מתוך ספר תהלים במילים "אשר אמר דויד".
5. התפילין והמזוזות אינן טקסטים מקראיים רגילים, אף על פי שהן מכילות רק פרשיות מן התורה המופרדות על ידי רווחים (פרשה שתומה) או שורה ריקה. כמו כן סוג ההברלים בין טקסטים אלה דומה לזה בין מגילות מקראיות. מאחר שלא מדובר בטקסטים מקראיים רגילים, צירוף הטקסטים השונים בתפילין ובמזוזות אינו רלוונטי לגבי ניתוחים ספרותיים של ספרי המקרא. הפרשיות בתפילין ובמזוזות מקומראן כוללות קטעים מפרקים אלה: שמות יב, יג; דברים ה, ו, יא, לב. ראה טוב, טקסטים מקוצרים, עמ' 30–32.
6. הנחת השימוש הליטורגי מבוססת על הוכחות מן השתיקה, שכן אין לנו מידע על החלקים האחרים של המגילות. זאת ועוד: לא נשתמרו חיבורים פיזיים בין הפרקים השונים במגילות שיוזכרו להלן.
7. הפניות לשימושים ליטורגיים בטקסטים אלה סופקו בידי: J. A. Duncan in E. Ulrich and F. M. Cross (eds.), *Qumran Cave 4, IX, Deuteronomy, Joshua, Judges, Kings* (DJD 14), Oxford 1995, p. 79; M. Weinfeld, "Grace after Meals", *JBL* 111 (1992), pp. 427–440.
8. מגילה 4QDeutⁱ: 14 שורות; 4QDeutⁿ: 12–14 שורות; 4QDeut^g: 11 שורות; 4QPs^s: 8 שורות.
9. למגילה זאת חשיבות רבה לחקר נוסח המקרא, שכן היא הועתקה כנראה ממגילה עתיקה של הספר כולו. ראה טוב, *TCHB-3*, עמ' 249.

שלוש מגילות ליטורגיות של ספר תהלים מכילות רק את המזמור האלף-ביתי קיט: 4QPs^g, 4QPs^h, 5QPs. אין זה יכול להיות מקרי שמזמור זה, הממלא תפקיד מרכזי בליטורגיה של היהדות ושל הכנסייה האורתודוקסית, הועתק כמגילה נפרדת כבר בתקופת היחד, ונראה שכבר אז הוא שימש למטרות ליטורגיות.

קבוצה יחסית גדולה של מגילות מזמורים מקומראן, המכילה מזמורים קנוניים וחיצוניים כאחד, תוכל להיחשב ליטורגית אף היא. לפחות חמש קבוצות של מגילות מזמורים, וגם מגילות בודדות,¹⁰ של מזמורים קנוניים וחיצוניים נבדלות מאוספי המזמורים של נה"מ, תה"ש ומקורות נוספים בהוספת מזמורים לא-קנוניים, בהחסרת מזמורים ובשינוי סדרם.¹¹ חוקרים אחדים מאפיינים את מגילות המזמורים הללו כמגילות מקראיות,¹² ולדעתם הם מייצגים תמונה לגמרי שונה של ספר תהלים המקראי,¹³ במיוחד פלינט במחקר מעמיק.¹⁴ ברם, נראית לנו יותר דעתם של חוקרים אחרים הסוברים כי מדובר במגילות ליטורגיות שאינן רלוונטיות לניתוח הספרותי

10. בגלל השתמרותם המקוטעת לא ניתן לייחס כל אחת מ-36 המגילות מקומראן לאחת הקבוצות.

11. סטיות מסוג זה ניכרות במיוחד בשני הספרים האחרונים של ספר תהלים (תהלים ז-קנ):

(1) 11QPs^a וכן שתי המגילות המקוטעות 11QPs^b, 4QPs^c; (2) 4QPs^a, 4QPs^q; (3) 4QPs^b;

(4) 4QPs^d; (5) 4QPs^f. למשל, 4QPs^a ו-4QPs^f חסרות את מזמור לב ובמגילה הראשונה

המזמורים מופיעים לפי סדר זה: לח, עא. **מגילת** 4QPs^d משקפת את הסדר קמו, קד, בעור

מגילת 4QPs^e משקפת סדר זה: קיא, קד, קה, קמו. לעניין הסטיות ראה לנגה, מדרין, עמ' 583.

לנושא בכללותו ראה פלינט, מגילות תהלים; לנגה, מדרין, עמ' 415–450.

12. עמדתו של סנדרס נוסחה ביחס **למגילת** 11QPs^a שפרסם ב-DJD 4 (1965), אבל הוא גם

התייחס למגילות המזמורים ממערה 4 בתוך J. A. Sanders, "The Qumran Psalms Scroll

(11QPs^a) Reviewed", in M. Black and W. A. Smalley (eds.), *On Language, Culture*

and Religion: In Honor of Eugene A. Nida, The Hague 1974, pp. 79–99 (98).

G. H. Wilson, "The Qumran מכל המערות: Psalms Manuscripts and the Consecutive Arrangement of Psalms in the Hebrew

Psalter", *CBQ* 45 (1983), pp. 377–388; id., *The Editing of the Hebrew Psalter*

(SBLDS 76), Chico, CA 1985.

13. כמו סנדרס ווילסון בשלב קודם במחקר, גם פלינט (מגילות תהלים) הציע שהספרים א-ג

של ספר תהלים (מזמורים א-פט) נחתמו לפני הספרים ד-ה (מזמורים ז-קנ), וכי ההבדלים

המקיפים בין אוספי תהלים השונים מקומראן לבין נה"מ משקפים גיבושים שונים של ספר

תהלים המקראי. לפי סנדרס ווילסון, השוואת נה"מ **למגילת** 11QPs^a מראה שאוספים חלופיים

של ספר תהלים רווחו בעם לפני מאה א' לסה"נ.

14. דעה זאת משתקפת לא רק בספרו הנ"ל של פלינט, אלא גם במהדורות הטקסט של אולריק,

סקיהן ופלינט של המגילות ממערה 4 כטקסטים מקראיים לכל דבר: E. Ulrich et al., *Qumran*

Cave 4.XI: Psalms to Chronicles (DJD 16), Oxford 2000.

דעה זאת משתקפת גם ברישום במהדורה של אולריק (מגילות קומראן המקראיות), המפרט את הבדלי הסדר בין אוספי המזמורים.

באופן דומה מתייחס אולריק לממצא במחקרו *"Multiple Literary Editions: Reflections*

toward a Theory of the History of the Biblical Text", בתוך הנ"ל, מגילות ים המלח

ומקורות המקרא, עמ' 99–120 (115–120).

של ספר תהלים.¹⁵ הנימוקים¹⁶ שבהם משתמשים חוקרים בשני הכיוונים מתייחסים במיוחד למגילה הארוכה ביותר, מגילת המזמורים ממערה 11 (11QPs^a). "דברי דוד האחרנים", המצויים בטור XXVII של מגילה זאת (= שמואל ב כג [1-7]), וכן החיבור הכיתתי בפרוזה, המונה את כל חיבורי דוד, אינם תומכים בהנחה שמדובר במגילה מקראית של ספר תהלים. גם חוקרים אחרים כגון וכולדר ודהמן שוללים את מעמדה המקראי של מגילה זו בהדגישם את אופייה האסכטולוגי והרוידי.¹⁷

מגילות ליטורגיות שימשו למטרה מיוחדת, כנראה לקריאה כתפילות, ביחידות או בציבור. אף כי מגילות אלה כללו כתובים מקראיים, אנשי היחד בוודאי לא ראו אותן ראויות בתור מקור ללימוד המקרא או לציטוט מתוכן. הגישה החופשית לתוכן של מגילות אלה באה לידי ביטוי בהוספת חיבור פרוזאי בטור XXVII במגילת 11QPs^a ובהוספת מזמורים לא־קנוניים רבים. בגלל כל אלה אין להשתמש במידע הגלום במגילות הללו בחקירה הקנונית והספרותית של המקרא,¹⁸ אף שסטיותיהן הקטנות מנה"מ נלקחות בחשבון בביקורת הנוסח.

15. S. Talmon, "Pisqah Be'emsaf Pasuq and 11QPs^a", *Textus* 5 (1966), pp. 11–21; M. H. Goshen-Gottstein, "The Psalms Scroll (11QPs^a): A Problem of Canon and Text", *Textus* 5 (1966), pp. 22–33; P. W. Skehan, "A Liturgical Complex in 11QPs^a", *CBQ* 35 (1973), pp. 195–205; M. Haran, "11QPs^a and the Canonical Book of Psalms", in M. Brettler and M. Fishbane (eds.), *Minḥah le-Nahum: Biblical and Other Studies Presented to Nahum M. Sarna in Honour of His 70th Birthday* (JSOTSup 154), Sheffield 1993, pp. 193–201; B. Nitzan, *Qumran Prayer and Religious Poetry* (STDJ 12), J. Chipman (trans.), Leiden 1994, pp. 16–17; H. -J. Fabry, "Der Psalter in Qumran", in E. Zenger (ed.), *Der Psalter im Judentum und Christentum* (HBS 18), Freiburg 1998, pp. 137–163 (153–161); E. Chazon, "Psalms, Hymns, and Prayers", in L. H. Schiffman and J. C. VanderKam (eds.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, vol. II, Oxford and New York 2000, pp. 710–715 (712); D. K. Falk, "The Contribution of the Qumran Scrolls to the Study of Ancient Jewish Liturgy", *Journal of Jewish Studies* 32 (1961), pp. 617–651 (632).

16. בעד הנחת השימוש הליטורגי: (א) הפזמונים החוזרים שנוספו במזמור קמה בטור XVI; (ב) הטורים XV–XVII מייצגים יצירה ליטורגית נפרדת; (ג) טור II, שורות 1–5, מייצג כנראה המנון המבוסס על מזמור קמו ומזמורים נוספים; (ד) תוספת המזמורים החיצוניים "בקשת הצלה" (טור XIX), "תשובה לציון" (טור XXI) ו"המנון לבורא" (טור XXVI); (ה) הכללת הטקסט המלא של מזמור קיט מצביעה על אופייה הליטורגי של המגילה בגלל מקומה המרכזי של מזמור זה בליטורגיה (ראה לעיל).

17. B. Z. Wacholder, "David's Eschatological Psalter 11Q Psalms^a", *HUCA* 59 (1988), pp. 23–72; M. Kleer, "Der liebliche Sanger ;318–313 עמ' 318–313, דהמן, התקבלות תהלים, עמ' 314–318; G. H. Wilson, "The Qumran Psalms Scroll (11QPs^a) and the Canonical Psalter", *CBQ* 59 (1997), pp. 448–464; לגנה, מדריך, עמ' 443.

18. כך גם דהמן, התקבלות תהלים, עמ' 314, בהתייחסו למגילת המזמורים ממערה 11. לעומת זאת, מי שמחזיק ברעה שהסטיות המקיפות של מגילות המזמורים מנה"מ משקפות נוסח מקראי

ד. מעמדן הסמכותי השונה של סוגי מגילות שונים¹⁹

בניגוד למגילות הליטורגיות והחלקיות שנזכרו לעיל שכנראה לא שימשו כמגילות מקראיות רגילות, כל המגילות האחרות כן נחשבו מגילות סמכותיות. במילים אחרות, מגילות דמויות-מקרא כמו מגילות חלקיות ומגילות המשכתבות את המקרא (ראה עמ' 11) לא נחשבו מגילות מקראיות סמכותיות, ואילו המגילות המקראיות הוכרו כמקורות לגיטימיים של המקרא. ברם, איך ניתן להבחין בין שני הסוגים? שהרי מגילה המוחזקת דמויות-מקרא על ידי חוקר אחד, נחשבת מקראית על ידי חוקר אחר.²⁰ לדעתי, ברירת המחלל צריכה להיות שרוב המגילות שנמצאו בקומראן היו מקראיות. לפי הנחה זאת, רובן של מגילות קומראן נחשבו סמכותיות לפני שהאסופה כולה נתקדשה. נראה לי שכל המגילות המקראיות שנמצאו בקומראן היו סמכותיות עבור היחד, וכן עבור יחידים וקבוצות בארץ-ישראל, אף כי לא ברור במקרה האחרון מי העניק את הסמכות מלבד "המסורת". אין מנוס מהחלת הבנה זאת גם על כל ארץ-ישראל, שכן מגילות רבות הובאו לקומראן מבחוץ, ואילו אחרות נכתבו שם. המושג "מגילות מקראיות" חל לפחות על כ"ד הספרים הכלולים בנה"מ. דעה זאת על הענקת סמכות לפחות לכ"ד הספרים הכלולים בנה"מ בתוך עדת היחד ובמדבר יהודה בכלל נסמכת על נימוקים אלה:

- (1) העתקת המגילות. עצם העתקתן, ובכמות כה גדולה, מצביעה על מעמדן הסמכותי.
- (2) קיומו של מעמד סמכותי בשלב מאוחר יותר. אם מגילה, שנמצאה במדבר יהודה, מייצגת מסורת טקסטואלית שהייתה סמכותית בשלב מאוחר יותר, כנראה סמכות זאת כבר דבקה בה כשהמגילה הייתה בשימוש במדבר יהודה. נימוק זה חל על כל המגילות הקדם-מסורתיות שנמצאו בכל האתרים במדבר יהודה מלבד קומראן. אפשר לטעון טענה דומה לגבי המגילות דמויות נה"מ (כלומר, קרובות מאוד לנה"מ) שנמצאו בקומראן. כמו כן, המגילות הטרנס-שומרונים שנמצאו בקומראן בוודאי זכו

סמכותי, צריך להזכירן במהדורות המקרא הביקורתיות. כך אכן עשה אולריק (מגילות קומראן המקראיות). לפיכך אולריק תיעד את כל הבדלי הסדר בין המזמורים, ואף כלל ברישום את המזמורים החיצוניים כגון ה"תשובה לציון" והחיבור בטור XXVII המכונה "חיבורי דוד" (ראה עמ' 694–726, שם).

19. F. García Martínez, "Rethinking the Bible – Sixty Years of Dead Sea Scrolls", in E. D. Herbert and E. Tov (eds.), *The Bible as Book: The Hebrew Bible and the Judaean Desert Discoveries*, London 2002, pp. 31–40.
E. Tov, "From Research and Beyond", בתוך פופוביץ', כתבי קודש סמכותיים, עמ' 19–36; "4QReworked Pentateuch to 4QPentateuch (?)" שם, עמ' 73–91. **ראה** גם את המחקרים G. J. Brooke, "The Rewritten Law, Prophets and Psalms: Issues for Understanding the Text of the Bible", in E. D. Herbert and E. Tov (eds.), *The Bible as Book: The Hebrew Bible and the Judaean Desert Discoveries*, London 2002, pp. 31–40.

20. דבריית מתבססים על ניסוחיו של משה ברנשטיין (ראה להלן, הערה 39). מיכאל סיגל הציע רשימת קריטריונים מועילה להבחנה בין מגילות מקראיות לבין ה"מקרא המשוכתב". ראה סיגל, בין מקרא למקרא משוכתב, עמ' 10–29 (20–26).

לאותה סמכות כמו השומ' בתקופה מאוחרת יותר, אף כי סמכות זאת הוענקה להן בידי קבוצות שונות. באותה מידה מגילות תה"ש היווני זכו למעמד סמכותי, והוא הדין לעיבוד של תה"ש הגלום במגילת תר-עשר מנחל חבר. המגילות העבריות מקומראן שדומיהן שימשו בסיס לתה"ש כגון 4QJer^{b,d} בוודאי היו סמכותיות, שכן אחרת המתרגמים לא היו בוחרים בהן לשם תרגום.

(3) ציטוט. מגילה נחשבה לסמכותית בתוך היחד אם חבריה ציטטו מתוכה באחד מחיבורי היחד. כך חיבורים כיתתיים אחדים ייחסו סמכות לחיבורים מסוימים, ולעיתים רחוקות ניתן לזהות אף מגילות מסוימות בעלות סמכות.

א. המחבר של המגילה 4QTestimonia 4Q175) ציטט מתוך מגילות מקראיות מסוגים שונים, והוא פנה לשלושה מקורות בעלי אופי טקסטואלי שונה (בנוסף למובאה מתוך "מגילת מזמורי יהושע"), כולם סמכותיים עבורו. המובאה הראשונה, המצרפת שני כתובים רחוקים בנה"מ, משקפת את השומ' שבו הם הוצמדו,²¹ בעוד השלישית, מתוך דברים לג 8–11, התבססה על המגילה 4QDeut^h, מגילה בעלת אופי טקסטואלי עצמאי, או על מגילה דומה.²² המובאה השנייה, מתוך דברים כד 15–17, הינה בעלת אופי טקסטואלי בלתי-מוגדר.

ב. מחברי הפשרים בוודאי היו בתור סמכותיות את המגילות המקראיות של ספרי נביאים ותהלים, שאותן ירשו, שכן אחרת לא היו מסמיכים את פרשנותם לכתובים המקראיים. אף כי המגילות המקראיות היו סמכותיות בעיני היחד, הן לא היו שלמות לדעתם, שכן הנבואות שבהן לא הובררו מתוך פשטו של מקרא, אלא הפירוש הנכון נודע אך ורק למורה הצדק. אפילו הנביאים עצמם לא היו מודעים לתוכן נבואותיהם (כך פשר חבקוק יא 17–יב 20 על חבקוק ב 17). לפי הבנה זאת הן המובאה המקראית הן פשרה היו סמכותיים, שכן הכתוב המקראי אינו שלם ללא פירושו.²³

ג. במקרה אחר, אילו ניתן להוכיח שמגילת יש"א, שהועתקה כנראה על ידי מעתיק כיתתי, שימשה מקור לחיבור כיתתי, ולא מגילת יש"ב או מגילה אחרת, מותר להניח שהמחבר הכיתתי ראה במגילת יש"א מקור סמכותי. ברם, לא מצאנו

21. שני הכתובים המופיעים בנה"מ בדברים ה 28–29, יח 18–19 הוצמדו בשומ' לשמות כ 21. גם במגילה 6 4QRP^a (4Q158) שני הכתובים מוצמדים.

22. ראה E. Tov, "The Contribution of the Qumran Scrolls to the Understanding of the LXX", in G. J. Brooke and B. Lindars (eds.), *Septuagint, Scrolls and Cognate Writings: Papers Presented to the International Symposium on the Septuagint and Its Relations to the Dead Sea Scrolls and Other Writings, Manchester, 1990* (SBLSCS 33), Atlanta, GA 1992, pp. 11–47 (31–35); J. A. Duncan, "New Readings for the 'Blessing of Moses' from Qumran", *JBL* 114 (1995), pp. 273–290; לנגה, מדריך, עמ' 163–164.

23. כך T. Lim, "Authoritative Scriptures and the Dead Sea Scrolls", בתוך לים וקולינס, מדריך אוקספורד, עמ' 303–323 (306).

דוגמאות משכנעות בנידון.²⁴ ברוננו בתורה, לנגה הציע שאנשי היחד ציטטו מתוך מגוון של מקורות.²⁵

(4) צמיחה בשכבות. ספרות המקרא צמחה שכבות שכבות, וכל שכבה נוספת ראתה בשכבה הקודמת מקור סמכותי. כך מחברי השכבה הדיבטרונומיסטית בספרי יהושע – מלכים ראו במגילות שהיו לפנייהם חיבורים סמכותיים, ובדומה לזה, העורך של נה"מ של ירמיה ראה במהדורה הקודמת, הקצרה (תה"ש ומגילות 4QJer^{b,d}), מקור מוסמך. לדעתי הטקסטים הליטורגיים לא נחשבו מגילות מקראיות במובן הרגיל של המונח ומצב זה אפשר לעורכי המגילות האלה להכניס בהן שינויים מרחיקי לכת. באשר למעמדן של המגילות מצומצמות ההיקף, לא נראה סביר שאנשי היחד, שנדרשו לקרוא במקרא דרך קבע לשם לימוד,²⁶ היו בוחרים לצורך זה במגילות מקוצרות כגון 4QExod^d (שמות יד–טו), 4QDeutⁱ (פרקים ה, ו, ח, יא, לב; שמות יב, יג), 4QDeut^{k1} (פרקים ה, יא, לב), 4QDeutⁿ (פרקים ח, ה), ו-4QDeut^a (פרק לב). רוב המגילות הללו כנראה שימשו לצרכים ליטורגיים בלבד.

לא כל האנשים והקבוצות התייחסו לסמכות באותו האופן. ראה להלן, סעיף ו.

ה. מגוון טקסטואלי

הדיון הקודם בסמכותן של מגילות המקרא לא נדרש למגוון הטקסטואלי שיידון בסעיף זה.²⁷ הנחת העבודה שלנו היא שכל מגילות המקרא היו סמכותיות אף כי נבדלו ביניהן.

בימי קדם הסופרים ניגשו לעבודתם בחופשיות מרובה הניכרת בהכנסת שינויים בנוסח המגילות. כתוצאה מכך כל מגילה נבדלה מרעותה ומצב זה יצר מגוון טקסטואלי. אפשר לעמוד על הריבוי הטקסטואלי כשמשווים מקורות עתיקים כגון נה"מ, תה"ש ושומ' שהיו בשימוש במקומות שונים. אך גם טקסטים שהיו בשימוש במקום אחד מצביעים על מגוון טקסטואלי. כך המגילות הרבות שנמצאו בקומראן (יותר מ-210

24. למשל, ישעיה ו 10 השמן נה"מ ותה"ש] השם מגילת יש"א והודיות טו, 6, כא, 6, נז 15; להחיות נה"מ] לחיות מגילת יש"א = הודיות טז, 37, סו, 2; ונכה נה"מ] ונכאי מגילת יש"א = הודיות כג, 16, מגילת המלחמה יא, 10. ראה לנגה, מדריך, עמ' 288. ראה גם דוגמאות של הסכמות בין מגילת תנחומים ממערה 4 (4Q176) ומגילת יש"א כמודגם בידי H. Lichtenberger in J. H. Charlesworth, *The Dead Sea Scrolls, Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, vol. VIB: *Pesharim, Other Commentaries, and Related Documents*, Tübingen and Louisville 2002, pp. 332, 338–340. (ישעיה מט 13, 16, נד 8, 9).

25. לנגה, מדריך, עמ' 158–168.

26. מגילת סרך היחד ממערה 1 ו 6: "ואל ימש במקום אשר יהיו שם העשרה איש דורש בתורה יומם ולילה תמיד עליפות איש לרעהו והרבים ישקודו ביחד את שלישיית כול לילות השנה לקרוא בספר ולדרוש משפט ולברך ביחד".

27. ראה H. Debel, "Rewritten Bible, Variant Literary Editions and Original Text(s): Exploring the Implications of a Pluriform Outlook on the Scriptural Tradition", בתוך וון וייסנברג ואחרים, *תמורות בכתבי הקודש*, עמ' 65–91.

מגילות) נבדלות זו מזו, ובתוך הריבוי הטקסטואלי ניתן להצביע על קבוצות אחדות של טקסטים.²⁸ בדומה לזה, גם כל החיבורים הלא-מקראיים שנמצאו בקומראן נבדלים ביניהם בפרטים רבים.²⁹

המגוון הטקסטואלי של הקורפוס הקומראני בא לידי ביטוי בפרטים אלה:
 א. אוסף רב-גוני. הקורפוס הקומראני הינו מגוון מבחינה טקסטואלית,³⁰ בין היתר בגלל מוצאן וטיבן השונים של המגילות, מהן שויבאו לקומראן ומהן שהועתקו במקום.
 ב. היעדר העדפה של נוסח מקראי כלשהו במובאות המקראיות בחיבורי היחד הכיתתיים. במובאות אלה אין העדפה של טקסט או קבוצת טקסטים מסוימת, כפי שלנגה הראה בפרוטרוט.³¹

אך מעט ידוע על גישת היחד להבדלים הרבים בין מגילות המקרא שנמצאו במערות, אך סביר להניח שאלה נעלמו מעיניהם. העובדה שנמצאו כל כך הרבה מגילות שונות במערות מצביעה על מגוון טקסטואלי בקומראן בין מאה ג' לפסה"ג למאה א' לסה"ג.³² ממצא זה גם מחייב הנחת ריבוי טקסטים בארץ-ישראל כולה, שכן מגילות רבות הובאו לקומראן מבחוץ.

המגוון הטקסטואלי לא השפיע לרעה על הענקת סמכות למגילות המקראיות.³³ נראה שאנשי היחד ראו את כ"ד ספרי המקרא כסמכותיים מבלי לשים לב להבדלים בין

28. ראה טוב, *TCHB-3*, עמ' 107–110.

29. ראה "C. Hempel, "Pluralism and Authoritativeness: The Case of the S Tradition בתוך פופוביץ', כתבי קודש סמכותיים, עמ' 193–208; *ead.*, "Sources and Redaction in the Dead Sea Scrolls: The Growth of Ancient Texts", in M. L. Grossman (ed.), *Rediscovering the Dead Sea Scrolls: An Assessment of Old and New Approaches and Methods*, Grand Rapids, MI and Cambridge 2010, pp. 162–181

30. ראה טוב, *TCHB-3*, עמ' 107–110; E. Ulrich, "Pluriformity in the Biblical Text, Text Groups, and Questions of Canon", in J. Treballe Barrera and L. Vegas Montaner (eds.), *The Madrid Qumran Congress: Proceedings of the International Congress on the Dead Sea Scrolls, Madrid, 18–21 March, 1991* (STDJ 11), vol. I, Leiden 1992, pp. 23–41; A. Lange, "The Textual Plurality of Jewish Scriptures in the Second Temple Period in Light of the Dead Sea Scrolls", in N. David and A. Lange (eds.), *Qumran and the Bible: Studying the Jewish and Christian Scriptures in Light of the Dead Sea Scrolls* (CBET 57), Leuven 2010, pp. 43–96

31. לנגה, מדריך, עמ' 158–168.

32. בתוך מגוון זה מספרם הגדול של נוסחים קדם-מסורתיים בין מגילות התורה מצביע על מקומם המרכזי, ואילו מספרן הגדול של מגילות "עצמאיות" בספרי נ"ך מצביע על חשיבותן של מגילות אלה. ראה טוב, *TCHB-3*, עמ' 107–110.

33. במקרים רבים קשה לעמוד על מעמדן של מגילות בודדות, אבל לפעמים אפשר להיעזר בממצא מיוחד. נראה שמגילת יש"א הייתה סמכותית בייחוד, כפי שמתברר מן הסימונים הכיתתיים בכתב סתרים בשולי המגילה ואחסונה בכד. ראה מחקרי "Letters of the Cryptic A Script and Paleo-Hebrew Letters Used as Scribal Marks in Some Qumran Scrolls", *DSD* 2 (1995), pp. 330–339

העותקים השונים.³⁴ לכאורה יש מתח בין גישתם המתירנית של היחד לנוסח המקרא לבין הזמרתם בענייני הלכה, אבל מסתבר שמדובר בתחומים שונים בחוויה הדתית.

ו. האם קבוצת היחד החזיקה מגילות מקראיות סמכותיות וחיבורים סמכותיים נוסף על כ"ד ספרי המקרא?

כל המגילות המקראיות ה"רגילות" שנמצאו בקומראן היו כנראה סמכותיות עבור אנשי היחד. עם זאת, לא מן הנמנע שגם חיבורים נוספים, דמויי-מקרא ואחרים, הוחזקו כסמכותיים בעיני היחד.

חיבורים אחדים הכלולים בקבוצת המקרא המשוכתב³⁵ קיבלו מעמד סמכותיים³⁶ בקומראן ובמקומות אחרים.³⁷ קבוצת חיבורים זו הוסיפה ממד פרשני לתוכן המקרא. אף שהמגילות המקראיות וחיבורי המקרא המשוכתב נבדלו במעמדם הסמכותי, כולם שינו את הנוסח שעליו הם התבססו. הסופרים של נוסחים מקראיים, כגון שומ', המצע העברי של תה"ש במלכים א, אסתר ודניאל ונה"מ של ירמיה, הכניסו שינויים גדולים כקטנים ביצירות הקודמות, וכולם נקלטו בנוסחי המקרא שהיו בשימוש בישראל. שינויים דומים בנוסח המקרא, לפעמים הרבה יותר מקיפים, נכללו בחיבורים הנקראים "המקרא המשוכתב" (ראה הערה 38).

34. E. Ulrich, "The Canonical Process, Textual Criticism and Later Stages in the Composition of the Bible", בתוך הנ"ל, מגילות ים המלח ומקורות המקרא (עמ' 57): "ענייני של הקנון הוא ביצירה הספרותית, ולא בניסוח המסוים של אותה יצירה. ביהדות ובנצרות כאחת הספרים הם קנוניים, לא צורתם הטקסטואלית". ראה גם J. J. Collins, "Changing Scripture", בתוך וון וייסנברג ואחרים, תמורות בכתבי הקודש, עמ' 23–45 (29). כך נוצרה מציאות מיוחדת, הנראית לנו חריגה, שאנשי היחד קיבלו כסמכותיות הן את המגילות הטרומס-שומרוניות הן את מגילות 4QRP. עם זאת, קשה לדעת אם גם מגילות אלה שימשו לקריאת החובה בתורה.
35. ראה קרופורד, מקרא משוכתב; G. J. Brooke, "Rewritten Bible", בתוך שיפמן וונדרקס, אנציקלופדיה, כרך ב, עמ' 777–781; סיגל, בין מקרא למקרא משוכתב, עמ' 10–29; זהן, מקרא משוכתב, עמ' 323–336; "Talking about Rewritten Texts: Some Reflections on the Scriptural Tradition", בתוך וון וייסנברג ואחרים, תמורות בכתבי הקודש, עמ' 93–119; D. Falk, *The Parabiblical Texts: Strategies for Extending the Scriptures in the Dead Sea Scrolls* (Companion to the Qumran Scrolls 8), London and New York 2007.
36. ראה זהן, מקרא משוכתב, עמ' 329–331.
37. בשלב זה במחקר קשה להגדיר את המקרא המשוכתב יותר ממה שהיה לפני עשור. לפני גילוי המגילות הכירו שורה מגוונת של חיבורי מקרא משוכתב שכללה את ספר יובלים, החיבור של המיוחס לפילון, ואת יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים. אנו מכירים עתה קבוצה נוספת של חיבורי המקרא המשוכתב החל בחיבורים המשנים את נוסח המקרא אך מעט וכלה בחיבורים שבהם התשתית המקראית ניכרת בקושי. חצייה השני של מגילת המקדש (טורים נא–10) שינה את התשתית המקראית אך מעט, ואילו שינויים מקיפים יותר ניכרים בספר היובלים, בחיבורים 4QExposition on the Patriarchs (4Q464), 4QCommGen A–D (4Q252–254a) וכן בחיבורים השונים הנקראים "אפוקריפון של..." (ראה 13, 19, 22 (DJD)).

בימי בית שני רוב החיבורים הללו הנחשבים מקרא משוכתב לא היו סמכותיים.³⁸ המונח המודרני "מקרא משוכתב" לכאורה אינו משאיר אפשרות שטקסטים אלה היו סמכותיים,³⁹ אבל בכל זאת חיבורים אחדים, כגון מגילת המקדש, ספר יובלים וחנוך א, נחשבו כאלה.⁴⁰

ז. בחירת נוסחים סמכותיים שונים בידי הפלגים הדתיים

ההכרה בכל המגילות המקראיות כסמכותיות לא הייתה מקובלת על כל הפלגים הדתיים בישראל. נראה לנו כי קבוצת היחד אכן קיבלה את כל המגילות שבידיה כסמכותיות, והוא הדין ליחידים וקבוצות בלתי מוגדרות נוספות בימי בית שני. אך לא כך נהגו אנשי ירושלים, ששימרו ואולי אף יצרו את נה"מ, והעדה השומרנית. נוסח המסורה – ספרות חז"ל מצטטת בלעדית מתוך נה"מ, ונראה שגישה זאת נהגה גם במאות שקדמו לספרות חז"ל. נעיין תחילה בממצא הקדום ביותר: כל עשרים וחמש המגילות שנמצאו בכל האתרים במדבר יהודה מלבד קומראן שוות כמעט לחלוטין לכ"י לנינגרד (ל) מימי הביניים.⁴¹ מגילות אלה נמצאו הן באתר הקדום ביותר, מצדה (מגילות שהועתקו בין 50 לפסה"נ ל-30 לסה"נ), הן באתרים המאוחרים יותר מתקופת מרד בר-כוכבא (132–135 לסה"נ), ואדי מורבעאת, ואדי שדיר, נחל ערוגות, נחל חבר ונחל צאלים (מגילות שהועתקו בין 20 ל-115 לסה"נ). מתוך הכרה שכ"י ל וכתבי־יד אחרים מימי הביניים נבדלים אך מעט ביניהם, נראה לנו כי כ"י ל ומגילות מדבר יהודה נבדלים באותה מידה. הואיל וכל המקורות

38. נראית הגדרתה של קרפורד, מקרא משוכתב, עמ' 12–13: "קטגוריה או קבוצה של טקסטים המאופיינים בדבקות רבה בנוסח בסיסי (סיפור או חוק) מוכר וסמכותי זה מכבר ובמידה ניכרת של התערבות סופרים בנוסח הבסיסי למטרות פרשנות. זאת ועוד, לעתים קרובות (אך לא תמיד) הטקסט המקודש המשוכתב יטען לסמכות של כתבי הקודש שנודעו בהתגלות, אותה סמכות כזו של הנוסח הבסיסי. טענה כזו לא התקבל בהכרח על קהילת היעד".

39. ראה M. J. Bernstein, "‘Rewritten Bible’: A Generic Category Which Has Outlived its Usefulness?", *Textus* 22 (2005), pp. 169–196 (p. 181: "One person's reworked Bible is another's Bible"); F. García Martínez, "Las fronteras de 'lo Bíblico'", *Scripta Theologica* 23 (1991–1993), pp. 759–784; J. G. Campbell, "'Rewritten Bible' and 'Parabiblical Texts': A Terminological and Ideological Critique", in J. G. Campbell et al. (eds.), *New Directions in Qumran Studies: Proceedings of the Bristol Colloquium on the Dead Sea Scrolls, 8–10th September 2003* (Library of Second Temple Studies 52), London 2005, pp. 43–68.

40. ראה את הניתוח של J. C. VanderKam, *The Dead Sea Scrolls Today*², Grand Rapids, MI and Cambridge, UK 2010, pp. 188–189. רשימה ארוכה יותר של טקסטים כאלה נמצאת אצל A. Lange, "From Literature to Scripture: The Unity and Plurality of the Hebrew Scriptures in Light of the Qumran Library", in C. Helmer and C. Landmesser (eds.), *Canon from Biblical, Theological, and Philosophical Perspectives*, Oxford 2004, pp. 51–107.

41. ראה טוב, TCHB-3, עמ' 31.

האלה כמעט זהים מבחינת אותיותיהם, נראה שתשתית האותיות של נה"מ כמעט לא השתנתה במשך יותר מאלף שנים. כמו כן הרוב המכריע של המובאות המקראיות בספרות חז"ל ובפיוטים שוות לנה"מ.

גם תרגומי המקרא שמוצאם מן המאות הראשונות לסה"נ מייצגים את נה"מ: התרגומים הארמיים שהוכנו בתקופה ההיא, הפשיטתא (במידה פחותה), שני עיבודים של תה"ש, קאיגה-תיאודוטיון (*kaige-Theodotion*), שזמנו כנראה אמצע מאה א' לפסה"נ, ועקילס, שזמנו כנראה שנת 125 לסה"נ. למעשה, החל במאה א' לסה"נ כל תרגומי המקרא יכלו להיעשות אך ורק מתוך מקורות קדם-מסורתיים, שכן כבר לא היו בנמצא נוסחים עבריים יהודיים אחרים שיכלו לשמש בסיס לתרגום. יתר על כן, התרגומים הארמיים נוצרו בתוך חוגי החכמים ולכן, מעצם טיבם, הם התבססו על נה"מ.

השומרונים – קבוצת שומ' (התורה השומרונית [שומ'] והמגילות הטרומ-שומרוניות מקומראן) משקפת מסורת נוסח של התורה שנפוצה בישראל במאות האחרונות לפסה"נ ליד הנוסח הקדם-מסורתי וטקסטים רבים נוספים כגון המקור העברי של תה"ש ומגילות קומראן.⁴² קשה לדעת מדוע השומרונים בחרו בנוסח המכונה בפי החוקרים טרום-שומרוני כבסיס לכל חמשת חומשי התורה השומרונים, אבל סביר להניח כי טקסט זה היה פופולרי בארץ-ישראל. חשוב לציין שהשומרונים לא בחרו בנוסח הקדם-מסורתי ולא במקור העברי של תה"ש.

לסיכום הדיון בסמכותם של עדי הנוסח, אחרי מאה א' לסה"נ, נה"מ היה הנוסח הקובע עבור העם היהודי על כל פלגיו, שומ' עבור השומרונים, ואילו תה"ש היווני היה מקובל על הנוצרים. מאה שנים לפני כן, בזמן כתיבת מגילות מצדה (בין 50 לפסה"נ ל-30 לסה"נ), נה"מ כבר היה סמכותי אצל אנשי ירושלים, ושומ' כנראה היה מקובל על השומרונים. יחד עם זאת, מגילות מכל הסוגים היו מקובלות על הפלגים האחרים בעם, כפי שאפשר ללמוד מתוך הממצא בקומראן.

ח. סמכות ועיבוד

יש הטוענים כי נוסחים מסוימים תוקנו על פי טקסטים שהיה להם מעמד סמכותי, במיוחד נה"מ.⁴³ כך, חוקרים אחדים הציעו שתיקונים מסוימים בין השיטין ומחיקות

42. ראה שם, עמ' 90–93.

43. הממצא לטובת הנחת העיבוד על פי נה"מ הוצג בידי A. Lange, "Nobody Dared to Add to Them, to Take from Them, or to Make Changes" (Josephus, *Ag. Ap.* 1.42): The Textual Standardization of Jewish Scriptures in Light of the Dead Sea Scrolls", in A. Hilhorst et al. (eds.), *Flores Florentino: Dead Sea Scrolls and Other Early Jewish Studies in Honour of Florentino García Martínez* (JSJSup 122), Leiden 2007, pp. 105–26. לנגה מתמקד במקורות אלה: מובאות מקראיות במקורות קדומים, העיבוד קאיגה תיאודוטיון (*kaige-Theodotion*) והטקסטים האלה: Fouad Inv. 266b–c, 4QLXXNum, p. 5QDeut. לנגה משווה את התופעות שהוכרו בטקסטים הללו עם תהליך התייצבות הנוסח בעולם היווני-רומי.

במגילות קומראן מעידים על עיבוד על פי נה"מ או תה"ש, אך לדעתי הממצא אינו מצדיק הנחות כגון אלה.⁴⁴ בדומה לזה, מיליק ולנגה הציגו ממצא מסוים מתוך המגילה 5QDeut כמצביע על תיקון על פי המצע העברי של תה"ש.⁴⁵ כמו כן, לפי ברתלמי המגילה יש"ב ממערה 1 כמו מגילת ישעיה ממורבעאת תוקנו על פי הנוסח הקדם-מסורתי.⁴⁶ על תאוריות אלה אפשר לומר שהנחת התיקון בהתאם למקור חיצוני בטקסטים אלה אינה בלתי-אפשרית, אבל התיקונים הוכנסו במגילות שמלכתחילה היו קרובות לנוסח הקדם-מסורתי. התיקון היה מקרב אותן עוד יותר לנוסח הקדם-מסורתי, והיה יוצר מעין "ספר מוגה" כמו זה הנזכר בפסחים קיב ע"א, שתוקן על פי ספר העזרה.⁴⁷ ברם, הטענה העיקרית נגד התאוריה המוצעת היא שמדובר בעיקר בשגיאות מעתיקים,⁴⁸ ונראה שהמעתיק עצמו או סופר מאוחר יותר תיקן את המגילה בהתאם למקור שמתוכו היא הועתקה מלכתחילה, ומקור זה היה קרוב לנוסח הקדם-מסורתי.

לסיכום, תחילה ניתחנו את ההיבטים המוחשיים והמופשטים של ההנחה שספרי המקרא נתפשו כסמכותיים לפני מאה א' לסה"נ, כשספרי המקרא היו עדיין בהתהוותם. באותם זמנים מגוון טקסטואלי אפיין את המצב בארץ-ישראל כפי שניכר במיוחד מן הטקסטים בקומראן. עם זאת אנשי ירושלים דבקו רק בנה"מ, והעדה השומרונית החזיקה רק את התורה השומרונית. הנחת העבודה לגבי מגילות קומראן היא שכל המגילות המקראיות היו סמכותיות, וכי נמצאו שם גם שתי קבוצות של מגילות שלא

44. ראה טוב, TCHB-3, עמ' 202–203.

45. J. T. Milik in M. Baillet et al., *Les 'petites grottes' de Qumrân* (DJD III), Oxford 1962, pp. 169–171; A. Lange, "They Confirmed the Reading" (*y. Ta'an. 4.68a*): The Textual Standardization of Jewish Scriptures in the Second Temple Period", in A. Lange, M. Weigold, and J. Zsengeller (eds.), *From Qumran to Aleppo: A Discussion with Emanuel Tov about the Textual History of Jewish Scriptures in Honor of His 65th Birthday* (FRLANT 230), Göttingen 2009, p. 62; N. Fernández Marcos, "5QDt y los tipos textuales bíblicos", in G. Aranda et al. (eds.), *Biblia Exégesis y Cultura: Estudios en honor del Prof. D. José María Casciaro*, Pamplona 1994, pp. 119–125. E. Tov, "The Textual Base of the Corrections in של את הניתוח של the Biblical Texts Found at Qumran", in D. Dimant and U. Rappaport (eds.), *The Dead Sea Scrolls: Forty Years of Research*, Leiden and Jerusalem 1992, pp. 299–314 (307–308).

46. D. Barthélemy, *Critique textuelle de l'Ancien Testament*, III: *Ézéchiel, Daniel et* ראה *les 12 Prophètes* (OBO 50,3), Fribourg and Göttingen 1992, p. cxiii. הנחה זאת לא נראית סבירה משום שכמות מקרי האי-הסכמה בין מגילת יש"ב ומגילת ישעיה ממורבעאת מחד גיסא ונה"מ מימי הביניים מאידך גיסא הרבה יותר גבוהה מאשר הפרטים המועטים של תיקון משוער.

47. ראה טוב, TCHB-3, עמ' 31.

48. ראה ספרי *Scribal Practices and Approaches Reflected in the Texts Found in the Judean Desert* (STDJ 54), Leiden and Boston 2004, pp. 223–225.

היו סמכותיות כמגילות מקראיות, דהיינו מגילות מקוצרות ומגילות ליטורגיות. בשני המקרים אין הוכחות מוחלטות לסמכותן, ומכל מקום החוקרים שפרסמו את המגילות הללו ראו בהן מגילות מקראיות לכל דבר, סמכותיות כיתר המגילות. המגילות שהן סמכותיות בעינינו, כלומר כל מגילות קומראן למעט שתי הקבוצות הנזכרות, היו מקובלות על הבריות, שלא התייחסו להבדלים שביניהן, ככתבי קודש.

קיצורים ביבליוגרפיים

- E, Ulrich, *The Dead Sea Scrolls = מגילות ים המלח ומקורות המקרא and the Origins of the Bible*, Grand Rapids, MI and Leiden 1999
- E. Ulrich, *The Biblical Qumran Scrolls: = מגילות קומראן המקראיות Transcriptions and Textual Variants* (VTSup 134), Leiden and Boston 2010
- U. Dahmen, *Psalmen- und Psalter-Rezeption im = התקבלות תהלים Frühjudentum: Rekonstruktion, Textbestand, Struktur und Pragmatik der Psalmenrolle 11QPs^a aus Qumran* (STDJ 49), Leiden 2003
- H. von Weissenberg et al. (eds.), = וון וייסנברג ואחרים, תמורות בכתבי הקודש = *Changes in Scripture: Rewriting and Interpreting Authoritative Traditions in the Second Temple Period* (BZAW 419), Berlin 2011
- זהו, מקרא משוכתב = "Rewritten Scripture", M. M. Zahn, בתוך לים וקולינס, מדריך אוקספורד, עמ' 323–336
- E. Tov, "Excerpted and Abbreviated Biblical Texts = טוב, טקסטים מקוצרים from Qumran", in idem, *Hebrew Bible, Greek Bible, and Qumran: Collected Essays* (TSAJ 121), Tübingen 2008, pp. 27–41
- E. Tov, *Textual Criticism of the Hebrew Bible*³, Minneapolis, = טוב, TCHB-3 MN 2012
- T. H. Lim and J. J. Collins (eds.), *The Oxford = לים וקולינס, מדריך אוקספורד Handbook of the Dead Sea Scrolls*, Oxford 2010
- A. Lange, *Handbuch der Textfunde vom Toten Meer, I: = לנגה, מדריך Die Handschriften biblischer Bücher von Qumran und den anderen Fundorten*, Tübingen 2009
- M. Segal, "Between Bible and Rewritten = סיגל, בין מקרא למקרא משוכתב Bible", in M. Henze (ed.), *Biblical Interpretation at Qumran* (Studies in the Dead Sea Scrolls and Related Literature), Grand Rapids, MI and Cambridge 2005
- M. Popović (ed.), *Authoritative Scriptures = פופוביץ', כתבי קודש סמכותיים in Ancient Judaism* (JSJSup 141), Leiden and Boston 2010

- P. W. Flint, *The Dead Sea Psalms Scrolls and the Book of Psalms* (STDJ 17), Leiden 1997 = פלינט, מגילות תהלים
- S. W. Crawford, *Rewriting Scripture in Second Temple Times*, Grand Rapids, MI and Cambridge 2008 = קרופורד, מקרא משוכתב
- L. H. Schiffman and J. C. VanderKam (eds.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, vols. I–II, Oxford and New York 2000 = שיפמן וונדרקם, אנציקלופדיה